

Bård Mæland

“At alle behandles likeverdig og med respekt, uansett bakgrunn”?

Forsvarets verdigrunnlag
og norske offiserer i KFOR

Innhold

Om forfatteren	4
Forsvarets verdigrunnlag, likeverd og respekt	5
Materiale	6
Arne: "Det å ha engasjement og interesse tror jeg vel egentlig preger meg litt"	6
Kåre: "En lillefingernegl på en av mine soldater er mer verdt enn alle livene til alle albanerne."	11
Leif: "Jeg har ikke sympati for noen av dem, for å være helt ærlig."	13
Fortolkning av analysen	16
<i>a) Dybde versus overflate (kunnskapstilegnelse)</i>	16
<i>b) Kompleksitet versus kompleksitetsreduksjon (forståelsesprosesser)</i>	17
<i>c) Innlevelse versus avsondring (emosjonell nærhet)</i>	18
<i>d) Respekt versus forakt (holdninger)</i>	18
Konklusjon: Fremmedforståelse og internasjonale operasjoner	19
Etterord	20
Primærkilder	21
Annen litteratur	21
Noter	22
English summary	23

Om forfatteren

Major, dr. theol Bård Mæland (f. 1968) arbeider som stabsprest/forsker hos Feltprosten. Han er også redaktør av *Journal of Military Ethics* (Taylor & Francis). Han var også initiativtager til og første redaktør av tidsskriftet *Pacem: Militært tidsskrift for etisk og teologisk refleksjon* (1998-2001). Mæland er utdannet ved Det teologiske Menighetsfakultet og har hatt lengre studieopphold i Neuendettelsau, Basel, Oxford, og RMA Sandhurst. Han har tjenestegjort som feltprest i Forsvaret siden 1995 (VTR/Helgelandsmoen 1995-6, UNIFIL/Sør-Libanon 1996 og Krigsskolen 1997-2002).

Mæland har skrevet et rekke artikler innen emneområdene interreligiøs hermeneutikk, komparativ teologi, og militær etikk. Doktoravhandlingen i teologi (2001) omhandler kristen-muslimske relasjoner og er utgitt som *Rewarding Encounters: Islam and The Comparative Theologies of Kenneth Cragg and Wilfred Cantwell Smith*, London: Melisende 2003. For tiden arbeider Mæland på et NFR-støttet forskningsprosjekt omkring moralforståelse blant unge norske offiserer i KFOR 2000-2002. Studien er et produkt av dette arbeidet.

“At alle behandles likeverdig og med respekt, uansett bakgrunn”?

Forsvarets verdigrunnlag og norske offiserer i KFOR

Forsvarets verdigrunnlag, likeverd og respekt

Da Forsvarets verdigrunnlag for snart fem år siden ble lansert våren 1998, ble det raskt gjenstand for en del kritikk. Dette var ikke uventet all den tid Verdigrunnlaget i stor grad mangler en refleksjon omkring konteksten for militæroperasjoner – både nyere og mer tradisjonelle.¹ En nasjonal nestor innen etikk, professor Ivar Asheim, formulerte kritikken slik: Forsvarets verdigrunnlag mangler en problemhorisont.² Sist, men ikke minst, stilte mange ute ved operative avdelinger spørsmålet om hvor det ble av den spisse enden?

Det er imidlertid ett sted hvor Verdigrunnlaget er meget tydelig. Det gjelder *forankringen* av etikken. I Verdigrunnlaget heter det (s. 9) under overskriften ”Etisk forankring”:

Forsvaret forankrer sin etikk i samfunnets historiske og kulturelle grunnverdier slik de fremstår i vårt samfunns kristne og humanistiske tradisjon, FN-pakten, FNs menneskerettighetserklæring og internasjonal rett.

Med dette er linjene klarlagt – men naturligvis ikke unndratt diskusjon og kritikk – til både den nasjonale kulturarv (jf. ordlydens sammenfall med formålsparagrafen for grunnskolen) og internasjonale normer og verdier. Man kan godt si at formuleringen fremtrer som politisk korrekt, men man vet i alle fall hvor man skal lete for å finne normer, verdier og holdninger som skal gjelde for Forsvarets virksomhet.

Med dette som utgangspunkt er det ikke overraskende at det neste som behandles i Verdigrunnlaget er ”Menneskeverd og likeverd” (s. 11). I dette kapitlet parafraseres basisparagrafene i FNs menneskerettserklæring om at ”ethvert menneske har en iboende verdi og verdighet, uavhengig av bakgrunn, egenskaper og prestasjoner”. Implikasjonen av dette punktet er like forventet, og formuleres slik: ”Derfor må vi sikre at alle behandles likeverdig og med respekt, uansett bakgrunn, kjønn, livssyn, etnisk eller kulturell tilhørighet”.

Hvilken funksjon får så dette i det som skal være et verdigrunnlag for en nasjons militære styrker? Verdigrunnlaget knytter disse formuleringene til to bestemte situasjoner: a) kamp, og b) den pluralistiske virkelighet i Norge. Til det første sies det at ”under krigshandlinger vil vår respekt for enkeltmennesket bli satt på den sterkeste prøve”, uten at man går nærmere inn på hva slike prøver kan bestå i.

Når det gjelder det andre – det kulturelle mangfold i Norge – behandles dette mer inngående:

I vår tid preges det norske samfunnet av et stadig rikere mangfold av kulturer og livssyn. Forsvaret ønsker å gjenspeile denne virkeligheten. I vårt daglige virke vil dette mangfoldet berike oss og bevisstgjøre innholdet i likeverdet. En særlig oppmerksomhet må rettes mot minoritetsgruppene.

Med denne vektleggingen, har dette kapitlet i Verdigrunnlaget (Menneskeverd og likeverd) fått undertittelen ”Berikelse gjennom mang-

fold". Det som ovenfor ble sagt om å behandle likeverdig og med respekt, har derfor en referanse til hvordan man behandler mennesker med en annen etnisk, kulturell eller verdimeessig bakgrunn enn hva man hittil har forstått med den norske, kristne. Disse formuleringene er åpenbart tiltenkt "Forsvaret i Norge". Men hva med "Forsvaret i internasjonale operasjoner"? Hvilken utfordring utgjør ord som "likebehandling", "respekt for andre" og "berikelse gjennom mangfold" under fjernere himmelstrøk?

Jeg skal i resten av studien ta for meg nettopp dette. Helt konkret skal jeg analysere og drøfte det jeg kaller "fremmedforståelsen" hos unge norske offiserer i den norske infanteribataljonen i Kosovo. Med 'fremmedforståelse'³ mener jeg i det følgende: Kunnskap om, forståelse av, samt emosjonelle relasjoner og holdninger til mennesker av annen religiøs, etnisk, eller kulturell bakgrunn, enten disse er del av lokalbefolkningen eller andre samarbeidspartnere (andre KFOR-nasjoner, NGO'er, etc).

Materiale

Som en del av et større forskningsprosjekt, fortok jeg i perioden juni 2001 til april 2002 15 dybdeintervjuer med løytnanter og enkelte kapteiner som enten hadde tjenestegjort, eller på den tiden tjenestegjorde, i Kosovo. Intervjuene fokuserte på tre hovedtemaer: maktanvendelse, fremmedforståelse og rolleforståelse. I gjennomsnitt har intervjuene en lengde på i overkant av 60 minutter. Intervjuene tok utgangspunkt i en intervju-guide der jeg hadde formulert en rekke ledespørsmål, men utviklet seg under samtalen temmelig fritt.

Jeg skal kort skissere hvilke "knagger" intervjuguiden har for området "fremmedforståelse"/"holdninger til fremmede" for å gi leseren en idé om hvor interessen til

undertegnede har vært før og under intervjuene:

- a) Om begreper som «fremmed» og «annerledes» gir mening i din nåværende tjeneste.
- b) Individ(er) vs gruppe(r).
- c) Bestemte følelser i forhold til bestemte personer eller grupper av personer.
- d) Hvordan disse tingene innvirker på troppen din, kompaniet, eller bataljonen.
- e) Relevansen av menneskeverd og menneskelig verdi for hvordan du oppfatter fremmede/annerledes mennesker.
- f) Deg selv som en fremmed i dette operative og sosiale miljøet.
- g) Evt endringer i holdningene overfor "andre/fremmede" i løpet av tjenesten i KFOR. "Hardere", "mykere", mer likegyldig.

På grunn av samtalenes indre dynamikk utviklet altså intervjuene seg med en relativt løs tilknytning til intervjuguiden. Det var viktig for meg under intervjuene å "følge" den jeg samtalte med, for slik å trenge dypere ned i vedkommendes refleksjon om det vi snakket om. Ulempen med denne tilnærminen er imidlertid at det i ettertid ikke alltid er lett å gjøre sammenligninger på tvers av ulike intervjuer når de får helt ulike forløp.

Så til selve intervjuene. For oversiktens skyld har jeg begrenset meg til et utvalg på tre troppsjefer, alle løytnanter: Arne, Kåre og Leif. Jeg har valgt disse både fordi de hver for seg har et tydelig særpreg, og fordi de til sammen representerer en viss bredde i materialet.

Arne: "Det å ha engasjement og interesse tror jeg vel egentlig preger meg litt"

Jeg skal starte med en troppsjef jeg har kalt Arne. Intervjuet fant sted i Kosovo under

---

Arnes andre kontingent der nede.

Arne er godt orientert, og liker å se ting fra flere sider, som han sier. Arne leser Aftenposten om formiddagen og Klassekampen om ettermiddagen. Han gir ellers et sterkt inntrykk av å være verdibevisst. På videregående skole var han blant annet aktiv for å erklære skolen sin for antirasistisk. Selv er han humanetiker, men sier også at "det jo ikke [er] noen tvil om at mine verdier er basert på de kristne grunnholdningene".

Jeg skal starte med å se på *kunnskapsaspektet* ved det å komme til et område og miljø med en særegen historie og kulturbakgrunn. Kort sagt, hvilken type kunnskap skaffer en ung norsk offiser seg, og hva gjør han med den?

I intervjuet med Arne får jeg et sterkt inntrykk av at Arne har et umettelig sug etter kunnskap om alt fra bakgrunnen for konflikten i Kosovo til den historiske bakgrunnen for de kulturelle særpreg man opplever i nærkontakt med mennesker i tjenesteområdet. Han ramser opp slag og konflikter fra Balkans historie og innvier meg i politiske forhold fra den aktuelle situasjon. I sin omgang med navn og begreper viser han stor presisjon og sans for detaljrikdom. "Dette er en som har tatt utfordringen med å tjenestegjøre på fremmed mark alvorlig", tenker jeg. Arne er ikke typen som sitter på et troppsjefskontor og venter på at kompanisjefen skal informere han om alle mulige forhold i "teigen". Før noen har fortalt ham noe, har Arne satt seg bedre inn i konflikten, historien og kulturen enn de fleste i bataljonen. Likevel er det, sier han, "vanskelig å få noe klart bilde". For, "[Kosovo] er et konglomerat ... en ufattelig mengde med forskjellige ting".

Fra moren har han arvet en fascinasjon

for andre kulturer. Han mener også å ha arvet en evne til å gjøre selvstendige tilnærminger til stereotyper om det som avviker fra "det norske".

Deler av motivasjonen ... fra min egen side er nysgjerrighet og et ønske om å vite litt, og forstå. Det har jeg egentlig alltid hatt. Jeg synes det har vært svært interessant, først å lese litt litteratur, danne mine egne inntrykk på bakken, snakke med folk her nede, få litt meninger ut av dem. Det gjør faktisk også at pr. i dag, når det skjer insidenter [hendelser, beskytninger, provokasjoner, etc] eller noe som skjer, så føler jeg at jeg har en viss bakgrunn for å forstå hvorfor ting skjer og inntil en viss grad kunne forutse at ting vil skje.

Sett opp i mot de konkrete militære utfordringene denne troppsjefen har støtt på under tjenesten i Kosovo, mener han altså at han er bedre utrustet enn om han ikke hadde slik kunnskap. Slik går kunnskap om historie og kultur hånd i hånd med den militære tilnærmingen.

Hos Arne ser man derfor at en bredere forståelsesprosess avtegner seg. Med det mener jeg at han ikke først og fremst er ute etter faktakunnskap i seg selv, men etter en bredere og dypere forståelse av årsaksforhold og kompleksitet. Uttrykk som kommer frem i samtalen underbygger dette: "sette seg inn i", "forstå", "få et klart bilde", "ønske om å vite og forstå", "lese litteratur", "danne mine egne inntrykk på bakken", "snakke med folk", "forstå hvorfor", samt det å "forutse at ting vil skje" på bakgrunn av en slik forståelse. Her finnes ikke så rent lite av et hermeneutisk program.

For mange troppsjefer vil dette oppleves svært ambisiøst, og flere av de andre jeg intervjuet hevdet på ulik måte at mye av det man møter som er "annerledes" og "fremmed" i Kosovo er svært vanskelig tilgjengelig for utenforstående. Å ta høyde for årsaksforhold og adferdsprognoser hos

---

albanere og serbere (jf. sitatet ovenfor), slik Arne gjør, er både dristig og ambisiøst.

Ikke uventet beskriver Arne seg som engasjert:

Det å ha engasjement og interesse tror jeg vel egentlig preger meg litt. Så det er på mange måter to sider av samme sak, egentlig. Du kommer altså ned hit og hvis jeg ikke hadde vært engasjert eller hatt interesse for Kosovo, så hadde jeg heller ikke visst så mye som jeg vet i dag om X kommune [Arne nevner her kommunen han tjenestegjorde i], om Kosovo, om nærhistorie og fjernere historie. Og det har gitt meg mye.

Arne leter – og finner. Hva det er han finner, hva det er som ”har gitt meg mye”, ser imidlertid ut til å være flere ting. Det har i alle fall å gjøre med at han etter hvert sitter med en følelse av å se konflikten i perspektiv. Han snakker derfor om ”brikker som faller på plass”. Men er det også noe mer?

Med den sterke interessen han gir uttrykk for lurer jeg også på om berikelsen også ligger i at han har havnet i et gjensidighetsforhold til menneskene i Kosovo. Jeg spør ham derfor om han har havnet i et gryende kjærlighetsforhold til befolkningen. På bakgrunn av de tette båndene som for eksempel ble knyttet mellom norske soldater og lokalbefolkningen i Libanon (UNIFIL) er ikke dette en ubegrunnet mistanke å fatte til en som omtaler interessen for de lokale forhold slik Arne gjør. Han avviser likevel noe slikt:

Nei. Jeg har ikke det [et kjærlighetsforhold til stedet, folket, historien her nede]. Jeg kan ikke si det. Jeg gjør det ut fra en profesjonell holdning til det, tror jeg, at jeg ser på det som en naturlig del av jobben. I det øyeblikk man skal ut i en internasjonal operasjon, så er det – om ikke en forutsetning, så iallfall en veldig stor verdi at de som drar ut har et visst bilde av – eller kjenner til historien, rett og slett.

Dette svaret er interessant av to årsaker. For det første innebærer ikke en stor interesse for

folk, politikk og historie at man nødvendigvis innleder et sterkt gjensidighetsforhold. Denne interessen får noe preg av å være en ”enveis”-retning, i det den blir bestemt som det å utføre tjenesten på en profesjonell måte.

Det andre relaterer seg til Arnes selvforståelse som ”profesjonell”. Senere i intervjuet har jeg bedt ham sette en kortfattet tittel på tjenesten han hadde i Kosovo. Tittelen ble egentlig to- eller tredelt, først ”profesjonell”, dernest ”menneskevenn” og ”idealist”. På bakgrunn av sitatet ovenfor, trer et bestemt forhold frem. Selv om man i intervjuet får et sterkt inntrykk av Arne som menneskevenn, underordnes dette likevel forståelsen hans av å være profesjonell. Formelen blir derfor: Profesjonell først, menneskevenn og idealist så.

Dermed er på ingen måter det siste (menneskevenn og idealist) utelukket av det første (profesjonell), fordi det for Arne hører til det å være profesjonell å være åpen for andre kulturer og interessert i å forstå disse. En slik bestemmelse av ”profesjonell” i en militær sammenheng kunne neppe vært gjort før godt ut på 1990-tallet, men passer godt til soldat- og offisersforståelsen anno 2002. Følgende forklaring av holdningen ”respekt for andre” i Telemark bataljon sitt eget verdigrunnlag (2002) illustrerer dette godt:

Å tilhøre en tett sammensveiset avdeling, være knyttet opp i en internasjonal brigade/korps, og skulle løse oppdrag i andre land og kulturer setter store krav til respekt for andre menneskers holdninger, kultur, historie og religion.

Dette er etter min mening et godt forsøk på å ta med det beste fra Forsvarets verdigrunnlag og samtidig ”spisse det til” med tanke på de operasjoner/misjoner man måtte delta i for fremtiden. Mot dette bakteppet kan man si at den profesjonelle Arne ikke bare passer godt inn i denne uttrykksmåten, han viser også hvordan holdningen ”respekt for andre” kan

---

integreres hos enkeltsoldater.

Vi har så langt sett hvordan "det store perspektivet" er viktig for Arne. Mens det ofte er det kompleksitetsreducerende som er fremtredende i prosesser hvor man forsøker å forstå noe fremmed eller annerledes,⁴ ser Arne ut til å være mer interessert i å øke kompleksiteten. Dette kommer godt til uttrykk i forholdet til en bestemt gruppe i Kosovo: albanerne. Det tør være en kjent sak at for mange norske soldater skifter sympatien fra albanerne til serberne. Mens albanerne i 1999 ble oppfattet som ofrene i konflikten, fikk serberne for mange denne rollen når man så hvordan albanere presset serbiske familier ut av sine hjem og landsbyer etter at luftkrigen var over. Mange utviklet i kontingentene etter 1999 en oppfatning om at albanerne er late og utakknemlige, mens serberne er aggressive og utakknemlige, om enn mer sympatiske. Martin Hjelmervik Ness har vist hvordan slike oppfatninger, og ikke minst endringene av dem, har vært sterke både i Libanon og Kosovo.⁵

Hvor står så Arne i dette konkrete landskapet? Følgende sitat sier mye om Arnes tilnærming:

Det har ... vært enkelte utsagn som går på at albanerne er dumme, de er late, de er arbeidsky, og de har ingen kompetanse. Neivel, det er kanskje riktig i en del sammenhenger. Men la oss se på grunnen. På hele 70- og 80-tallet ble de systematisk tatt vekk fra sine posisjoner, lederstillinger osv. ... Og dette gikk igjen over hele samfunnet. Helsevesen, skoleverk, Kosovo A og B [d.e. de to store kullkraftverkene i det norske ansvarsområdet], osv. Og når du da får den prosessen som gjør at de flinke serberne, med penger, forsvinner til Serbia, så står du igjen med at det plutselig er helt tomt, det er vakuum, og så må albanerne ta over. Og så er det ingen som har kompetanse, det finnes for eksempel ikke én arkitekt i Kosovo-Polje, som er en by på 30.000 mennesker. Ikke én! ... Så dermed kan du også slå ihjel argumentet om at albanerne er late, de kan ikke noe, for du kan peke på hva [som] er grunnen.

Med dette etablerer Arne en sammenheng mellom fordommer og mangel på kunnskap, og motsatt: hvordan kunnskap kan virke preventivt på dannelsen av dårlige holdninger. For alle med utdanningsansvar for norske tropper som sendes utenlands, burde dette være et anliggende av stor viktighet under de forberedelsene som gjøres for en tjeneste som både river og sliter i soldaters holdninger til "fremmede". Det er ikke bare den fysiske helsen man skal ta alvorlig ved tjeneste utenlands. Også sjelen trenger pleie.

Noen vil kanskje innvende med dette fokuset i en slik studie: Hva er egentlig den militære relevansen av det å ha interesse for og innsikt i andres tenkesett, kulturelle og historiske bakgrunn, etc? Et eksempel fra intervjuet med Arne kan illustrere en slik relevans. Eksemplet er hentet fra et par hendelser der håndgranater ble kastet inn mot hus i en landsby som Arne har ansvar for. I det han skal til å begynne å fortelle om disse hendelsene, sier han:

Jeg tror du har veldig lett for å få fordommer og sympati i en eller annen retning i det øyeblikk du ikke finner grunner til hvorfor ting er som de er.

Første hendelse skjedde oppe i landsbyen uken før jeg intervjuet Arne. En håndgranat var blitt kastet mot et serbisk hus, uten å gå av. I følge Arne er dette en type granat som er kjent for å ha endel "klikk". Hvem var det som hadde kastet den? En albaner? I følge Arne kan man ikke vite det sikkert. Det kunne også ha vært serbere som ønsket å fokusere på sin egen vanskelige situasjon (ved å late som om det var albanere som ville dem vondt). Arne mener likevel at det mest sannsynlig var albanere, og da albanere fra byen U. Han forteller videre om hvordan det under de første dagene av luftkrigen om Kosovo kom fire albanere fra byen U til den landsbyen der håndgranaten ble kastet. Disse

ble drept av en serber, som selv omkom i en mineulykke på det store kullkraftverket i området nordmennene hadde ansvaret for. Det er nå ganske nøyaktig et år siden dette skjedde, forteller Arne. Foranledningen for denne ulykken er imidlertid litt mystisk. Tre timer før serberen omkom, hadde man sett en mann fra byen Y som befant seg på akkurat samme sted som denne serberen omkom. Dette tolker Arne slik at selv om de offisielle forklaringene gikk ut på at det var vakter ved kullkraftverket som hadde plassert ut stridsvognsminer for å hindre kulltyveri, så kunne minene rett og slett vært plassert ut som hevn. Ikke nok med det, i det huset som ble utsatt for håndgranaten, bodde enken (hos svigerbroren) til serberen som var blitt drept. Arne tror derfor at hele episoden er en fortsettelse av hevnen på drapet på de fire albanerne. Ikke minst holder han dette sannsynlig fordi den århundrelange tradisjonen med blodhevn er svært levende i dette området.

Dette er altså Arnes egen teori, men den viser hvordan kjennskap til kompleksiteten i de bakenforliggende forhold er avgjørende for å unngå å handle vilkårlig i dette konfliktområdet. På denne måten ser vi også hvordan fortiden knyttes sammen med fremtiden, i den forstand at kunnskap om det som farger nåtiden i dette området gir forutsetninger for å forutse hvordan forholdene vil utvikle seg. Det betyr ikke at alt er forutbestemt og skjer etter ubrytelige regler. Men det innebærer at visse betingelser vil prege utviklingen – mer eller mindre.

Hvor vesentlig det er at ”den større forståelsen” er informert av både kunnskap om kultur og historie, på den ene siden, og militær innsikt, på den andre, viser hendelsene knyttet til de to andre håndgranat-episodene:

Så har du den håndgranatinsidenten – det var to, i byen X, en på mandag og en i går. Det som

kjennetegner begge er at det er to granater som går av. Det er to kinesiskproduserte Stavo-granater som det er lite fult i, så de er mest sannsynlig kastet for å skremme. Men det som er fellesnevneren for begge er at de er kastet mot serbere som bor i allerede utsatte strøk, omgitt av albanere rundt seg.

Med slike resonnementer rundt årsaken til hvorfor konkrete provokasjoner skjer i Kosovo, ble jeg fristet til å utfordre ham til å tenke høyt om fremtiden i Kosovo. Svaret han gir, sier mye om en som ikke bare har respekt for andre, eller bare kunnskap om lokale forhold og kulturer, men som ser på seg selv som en aktør som kan bidra til å gi Kosovo den utviklingen som for eksempel Sikkerhetsrådsresolusjon 1244 forutsetter:

Vi mener ... å ha sett en positiv trend i at serberne beveger seg mer ut, og serberne har faktisk begynt å ta del i kommunestyret. Så jeg tror nok at vi vil i enda større grad se en forsiktig tilnærming til dette med sameksistens. Og dette skal vi altså sjøl være med og prøve å påvirke.

Initiativet fra nordmennene er viktig for å skape det multietniske Kosovo som Arne drømmer om. Han mener at 90-95 prosent av lokalbefolkningen også drømmer om et slikt Kosovo. Arne tror på mennesket og på det gode. Men det å endre situasjonen i Kosovo innebærer en ”tung, lang, hard og vanskelig prosess”. På den annen side, sier han, hvis ikke Kosovo hadde en fremtid, ”så kunne jeg like godt pakket sammen og levd på min holme i Norge. Det er fint det, det er mange som gjør det”. Arne er nok idealist, men han er ingen idealist som faller sammen under trykket av de skuffelsene som med nødvendighet kommer i et slikt område. Til det krummer han nakken for mye når han brynes mot det han kaller ”livets realiteter”.

Jeg har så langt brukt mye plass for å beskrive Arne. I det følgende skal jeg se på hvordan andre offiserer i Kosovo bekrefter eller avviker fra hans ”profil”. Hensikten

---

med dette er ikke å nå frem til generaliserte resultater, men å peke på visse trekk som finnes i mitt lille utvalg. Disse er etter min mening av selvstendig interesse.

Kåre: "En lillefingernegl på en av mine soldater er mer verdt enn alle livene til alle albanere"

Den andre troppssjefen jeg skal introdusere, har jeg kalt Kåre. Intervjuet fant sted i Norge, rett etter Kåres ankomst fra Kosovo.

Kåre vokste opp i en mindre by. Han beskriver seg som en del av en klanlignende storfamilie, med sterke bånd til bestefor-eldrene, særlig bestefaren. Her gjaldt det at "alle hjelper hverandre med alt". I familien var arbeiderklasse og bondearistokrati ført sammen for noen generasjoner siden. Kåre beskriver familiens verdiorientering som "ganske så blå, sånn politisk sett. Og for så vidt liberale, sånn sett, for det aller meste ... Bundet av Kongen og fedrelandet, eller hva jeg skal si".

Hva skjer når en mann med en slik bakgrunn havner i Kosovo som troppsjef for noen titalls soldater, med mennesker utenfor porten som fordeler seg mellom etniske merkelapper og har en konfliktfylt fortid sammen?

I intervjuet med Kåre kommer mye av samtalen rundt dette til å dreie seg om det jeg vil kalle sterke antipatier i forhold til lokalbefolkningen som i hans tilfelle stort sett har vært albansk. Disse antipatiene er særlig sterke hos soldatene hans. Som Kåre sier: Disse "gir totalt faen i de som bor der nede". Slik var det likevel ikke til å begynne med. Kåre forteller:

Noen har nok en sånn – når de kommer ned at de ser mye fattigdom og elendighet og så fikk de noen reaksjoner på det. Så gikk det en måned og så var det ingen som brydde seg med det lenger. De har reist ut for eventyrlystens skyld og kameratskapets skyld siden de nå har kjent hverandre fra før, og for

pengene, ikke minst. Så det er det de er ute etter. Selvfølgelig er de ute etter å gjøre en jobb, da. Men det med hvordan det går i etterkant og sånn, etter at man reiste [hjem], bryr man seg ikke med.

Denne beskrivelsen passer godt med de resultater Martin Hjelmervik Ness har påvist når det gjelder hva som motiverer norske soldater til å søke seg ut til internasjonale operasjoner: økonomisk gevinst, eventyrlyst, faglige utfordringer, men i marginal grad å bidra til fred og sikkerhet.⁶ Tilsvarende kan man også finne i undersøkelser fra Italia,⁷ Sverige⁸ og Østerrike.⁹

Soldatene til Kåre har altså ikke noe inderlig forhold til lokalbefolkningen. Etter kort tid i Kosovo ser idealismen ut til å ha forsvunnet. Ingen kommer til å savne noen albanere når man er vel hjemme i Norge etter endt tjeneste. I forhold til Norges engasjement i Libanon, er dette noe nytt selv om ikke enhver som tjenestegjorde i Libanon knyttet seg like sterkt til lokalbefolkningen. Men hva var motivasjonen for troppssjefen selv, Kåre?

Min motivasjon for å dra der, var først og fremst utfordringen, tror jeg. Og muligheten det var faktisk å ha en tropp i to år. Og se folk utvikle seg over to år... Men jeg kan ikke si at – jeg bryr meg vel ikke så voldsomt mye om de, hvordan det går eller ikke. Jeg synes synd på de fordi de ikke klarer å ta tak i sin egen hverdag, og fordi de er så egoistiske og så lite takknemlige. Men det gjør at jeg ikke egentlig har lagt ned noe varvittig mye arbeide for de. Når jeg ikke får noen ting tilbake, ja vel, så da egentlig – "suit yourself", egentlig. De kunne hatt det veldig bra hvis de hadde – gidde. Men de gidder ikke. De bare krever, liksom. Og da har jeg ikke den helt store- ja, nei, jeg synes ikke synd på noen kosovoalbanere eller serbere, altså, jeg gjør ikke det.

Det som avtegner seg her er at Kåre er sterkt knyttet til sin egen tropp, og ikke til kosovoalbanerne og serberne (sigøynerne nevnes sjelden av de jeg har intervjuet, selv om det bor flere hundre av dem rett utenfor leirgjerdet!). En av årsakene er nok at Kåre uttrykkelig sier at han er i Kosovo for den militære utfordringens del. Det betyr at

---

alternativet til dette, som for eksempel å skulle hjelpe mennesker i nød, skyves ut av synsfeltet. Som han selv sier: "Det er svært få som drar ned med et ønske om å hjelpe Kosovo".

Hos Kåre spilles disse alternativene delvis ut mot hverandre fordi utviklingen av "gutta" oppleves så mye sterkere og mer meningsfylt enn å hjelpe albanere i nærområdet. Når temaet "lojalitet" bringes på bane, er troppsjefen krystallklar:

En lillefingernegl på en av mine soldater er verdt mer enn alle livene til alle albanere – for meg, altså. Sånn at det er holdningen jeg har til det.

For de som ikke har arbeidet i Kosovo, er slike uttalelser sjokkerende. Hvordan er det mulig å si noe sånt? Mye av svaret ligger i at Kåre har bygget opp en sterk frustrasjon over "den albanske kulturen". Selv snakker han om en kulturkonflikt. Et sentralt forhold som han reagerer på, og som han nevner flere ganger under intervjuet, er den manglende viljen til å tenke på andre enn seg selv:

Det er nok litt sånn at man ser hva de gjør mot hverandre, og man ser hvor – ikke bare partene seg imellom – men når man ser hva de gjør mot unga sine, og hva ... hvordan de behandler hverandre generelt, hvor egoistiske – hvor vanvittig egoistiske – de er, alle sammen. Og dette her med at du skal ikke stjele, du skal ikke lyve – det er jo en kultur ... Man lyver, uansett altså! De eneste som ikke gjør det er TMK og UCK og sjefa. De er ærlige med meg – sånn stort sett, iallfall. Mens de andre ljuger jo for å ljuger! Og de er så utakknemlige – så vanvittig utakknemlige, altså!

For en som setter sin ære i å løse problemer for andre (Kåre kaller seg selv "Problem-løseren"! og er oppfostret med tanken om dugnadsånd, er sikkert mulighetene for å bli skuffet mange. Interessant nok knyttes skuffelsen hans til begrepet "profesjonell": "Det er ønsket om å være profesjonell som

gjør at man blir oppgitt", sier han.

Denne kulturkonflikten er i følge Kåre ikke tilfeldig og kan lokaliseres geografisk. Når jeg annetsteds spør ham om hvem som er "fremmede" og "annerledes" for ham, kommer det både en kraftig utlufing av et indre trykk og en presis beskrivelse av hvor det moralske vannskillet går. Tiden i Kosovo har nok satt sine spor, og vi aner en variant av Samuel P. Huntingtons tese om "The Clash of Civilizations" i det han sier:

Kåre: Alle som ikke kommer fra den vestlige hemisfære – er det det heter? De som ikke er fra Europa er annerledes, eller USA. De er helt annerledes tenkende.

Meg: Snakker du da også om folk som lever på Balkan? Eller er de europeere – ?

Kåre: Ja. Nei-nei-nei! Å nei, langt ifra! De er veldig, veldig annerledes. Fryktelig annerledes. Helt andre normer og regler. Det må jeg si. Det som kanskje er litt skremmende er jo at – jeg tror det er ganske så mange som – etter å ha vært der nå i ni måneder – ser på albanere, serbere og sigøynere som – og folk i fra Østen, India, Pakistan, og folk fra Afrika [d.e. andre KFOR-nasjoner og politimenn i UNMIK Police] – som ... er – eh – mindre verdt. Jeg tror mange ser på albanere som noe annet enn mennesker. Rett og slett. De er ikke som oss. Vi er der oppe, og de er der nede.

Dette er igjen sterk kost. Nyansene og sjatteringene ser ut til å ha blitt forskjøvet til fordel for de klare oppdelinger: "Vi" er noe, "de" er noe helt annet. Og videre: Distanse har overtatt for nærhet, og medlidenheten har blitt erstattet av "skyld i det selv". Ikke bare det, denne forskjellen blir påstått å være av vesensmessig art: De er mindre verdt! Når hørte vi noe slikt sist?

Flere spørsmål melder seg: Hvor alvorlig er slike uttalelser ment? Er det å forstå som en følelsesmessig utblåsning, eller er det virkelig slik verden forholder seg i følge Kåre?

Jeg skal la disse spørsmålene stå ubesvart, men dette er ord og holdninger som ikke

---

Arne kunne uttalt. Tvert i mot, hos ham ble denne type holdninger beskrevet som forenkling og i mangel av en dypere forståelse av de lokale forhold. Kåres uttrykksmåte er naturligvis også langt fra de moralske forventningene norske myndigheter har til tjenestegjørende på Balkan. Det betyr ikke at man ikke kan ha forståelse for at nordmenn kan få sterke opplevelser av å hjelpe mennesker som ikke løfter en finger for selv å bidra til utviklingen av eget samfunn, hvis nå det er tilfelle (hvilket jeg holder for svært sannsynlig i mange tilfeller, også vurdert på bakgrunn av flere av de andre 12 intervjuene jeg har gjort).

Kåre er både ærlig og direkte når han snakker om dette. Det virker som om det ikke er første gang han sier det. Likevel ser det ut som om han opplever det problematisk å ha kommet dit hen at han nå bruker slike ord om det. Det er som om ordene skriver seg på sjelen, mens hodet hans gjerne skulle sett at det forble uskrevet. Det problematiske med dette ser ut til å ha blitt forsterket etter ankomsten fra Kosovo da han overvar en "bønn på linja", dagen før intervjuet vårt:

Nå hørte jeg på en bønn på linja i går ... Han sa det at alle er like mye verd, presten. Albanere og sigøynere og alle sammen. Og det er skremmende at jeg er tilbøyelig til ikke å være enig med ham.

Foranlediget av dette, blir Kåre skremt i det han gjenkjenner mønstre fra nazismen i sine egne reaksjoner. I ettertankens lys konstaterer han like mye som han spør: "Det er, det er ... feil, ikke sant?"

I lys av denne selverkjennelsen kan holdningene til lokalbefolkningen i følge Kåre faktisk bli verre, om man lurte på om det i det hele tatt er mulig. Intervjuet dreier mot slutten inn på en samtale han engang hadde med et medlem av Forsvarskomiteen. Vedkommende sa at han var sjokkert over visse representanter for OSSE og hjelpeorganisa-

sjoner som omtalte befolkningen i hatefulle vendinger, som undermennesker, som ikke er verdt noen ting. Da sier Kåre:

Selv om jeg sa mye av de samme tingene, så var det med en viss glød og ønske om å gjøre noe da, i forhold til de som jeg kanskje hadde venta skulle være idealister.

Engasjementet hos Kåre er altså ikke helt borte. Han vil noe med tjenesten i Kosovo. Det er fortsatt glød på bålet, men mye har også blitt aske.

Leif: "Jeg har ikke sympati for noen av dem, for å være helt ærlig"

Den tredje jeg vil presentere, er Leif. Han forteller at oppveksten hans var preget av "frihet under ansvar". Fra dette går det en direkte linje til hvordan han selv driver troppen sin. Denne form for lederskap ble også tydelig for Leif i pliktåret som sersjant etter befalskolen. Da hadde han en troppsjef over seg som viste ham hva dette betydde i praksis. Dette har han etterpå forsøkt å bringe videre i sitt eget lederskap. I tillegg til "frihet under ansvar", nevner han også "gjør rett – frykt ingen" som en av sine viktigste verdier.

Samtalen med Leif skjer i Kosovo, og mye av samtalen dreier seg om hans forhold til troppen. Når jeg ber ham sette en overskrift over tjenesten sin i Kosovo, blir det derfor "kameraten". Dette henspiller på den rollen han har hatt overfor sine undergitte. Leif er stolt over soldatene sine, og betegner dem som profesjonelle:

Jeg tror den jobben som gutta gjør på gata er meget profesjonell og meget bra, sett i forhold til andre utenlandske styrker, andre – ja, egentlig alle utlendinger som jeg har hatt noe med å gjøre, da ser jeg at våre gutter er særdeles profesjonelle og grundige og bra.

Under samtalen forsøkte jeg å finne ut hva

---

som var hans forhold til lokalbefolkningen. Var han kamerat også overfor dem? Gjaldt "frihet under ansvar" for albanerne og serberne? Det var ikke lett å få ham til å si så mye om dette. Jeg fikk et inntrykk av at fokuset hans var et annet sted. Hos mannskapene. Det er troppen som er viktigst, og arbeidet med den synes han at han har fått bra til. Men *noe* sier han.

For det første synes Leif å ha et ganske avslappet forhold til de som bor rundt posisjonen hans. "Det å få tillit her og komme inn på folk er ikke vanskelig i det hele tatt", sier han. På denne måten både føler han seg velkommen og ser ut til å ha kommet inn i husvarmen. Men det er ikke like lett å forstå "dem". Når jeg spør Leif om hva som har vært de største utfordringene i den jobben som dreier seg om "kontakt utad", sier han:

Ja, det å skjønne litte granne – i etter tid så ser jeg at det å skjønne mentaliteten og det å ta ting de sier med en klype salt.

Noe av det som er vanskelig å forstå, dreier seg om at "de" sier ting "fordi vi er KFOR". Mennesker kommer til Leifs tropp og vet at de kan hjelpe. Problemet er at Leif ikke alltid ser det reelle behovet for hjelp, og derfor opplever dette som utnyttning av systemet. Han ser derfor ikke på alle disse henvendelsene som sitt ansvar.

Når jeg spør Leif om han ser på disse menneskene som kjeltringer, svarer han nei. I stedet er denne "utnyttningen" et uttrykk for at KFOR på et tidspunkt overtok statens rolle, slik de særlig var vant med fra den kommunistiske tiden. Disse menneskene er vant til at staten fikser det meste, og siden KFOR på et tidspunkt tok denne rollen, spurte man KFOR når man trengte hjelp. I mellomtiden har imidlertid UNMIK (FNs gjenoppbyggingsarbeid i Kosovo) overtatt denne rollen. Problemet er at UNMIK-

systemet, i følge Leif, arbeider mye tregere enn KFOR. Det fører til at lokalbefolkningen søker tilbake til KFOR. Leif ser lite av "frihet under ansvar" i dette. Dette oppfattes av Leif som et "mentalitetsproblem". I følge ham er det bare noen få mennesker i hver landsby

som er ressurspersoner som har masse ideer og som prøver å gjøre sitt for lokalmiljøet, mens det er veldig mange og tror jeg, har jeg inntrykk av, som ikke gjør så veldig mye for å skape dagen sin noe bedre... Jeg savner nok litt av det initiativet. Og det er litt av mentaliteten, som det tar litt tid å skjønne.

I dette ser det ut som om Leif har like store problemer med å skjønne albanere som serbere. Og han har "store problemer med å ha noen stor sympati for noen her nede". Dette har også sine fordeler:

Men albanere og serbere – for meg er det hipp som happ, egentlig. Sånn sett har jeg i hvert fall klart å beholde min egen nøytralitet – eller hva heter det?

Når jeg spør ham om hvem som oppleves som mest "fremmed" for ham, nevnes begge gruppene, i tillegg til sigøynerne, som han nevner noe nølende. Men det er de som oppleves som mest fremmede. Sigøynerne er "helt forskjellige" når det gjelder "syn på liv og leve og standard osv enn andre, normale, vestlige har". De får hjelp den ene dagen (sko, for eksempel), og selger det de har fått neste dag. Sigøynerne er også forskjellige fra albanere og serbere. De "bor og trækker rundt i sin egen dritt, omtrent". Men siden de ikke lager noe trøbbel for Leif og troppen hans, er de "bare forskjellige".

Med nøytralitet mener Leif "upartisk". Han forholder seg likt til albanere og serbere. For, som han nok en gang sier, "jeg har ikke noe sympati for noen av dem, for å være helt ærlig". Det finnes noen unntak på hver side, men den samlede summen av usympatiskhet forblir likt fordelt. Mens serberne syter, lyver

---

albanerne.

Leif mener at denne oppfatningen eller holdningen avviker i forhold til den serbervennlige dreiningen han har sett hos andre nordmenn som tjenestegjør i Kosovo. Selv har han ikke endret syn på noen av partene etter at han kom ned. I alle fall ikke hva gjelder sympati eller antipati. Hans egen forståelse baserer seg på følgende resonnement:

Selv om serberne er de som trakasseres mest i dag, så er det kanskje de samme serberne som trakasserte albanere da de var i sin storhetstid. Under krigen ble det begått forbrytelser på begge sider, så jeg har egentlig ikke den helt store sympati for noen av dem.

Leif innrømmer at han generaliserer. Derfor forsøker jeg å spørre om det ikke i alle fall finnes noen sympatiske representanter som utgjør unntaket fra regelen om usympatiskhet. Hva med tolkene de bruker i kompaniet? Tradisjonelt har nordmenn hatt et nært forhold til tolkene sine i internasjonale operasjoner. Av og til for nært også. I Kosovo ble en gruppe soldater forflyttet, blant annet etter mistanke om for nær omgang med sine tolker (unge kvinner som de var tvunget til å sitte i samme oppholdsrom med dag ut og dag inn). Hva med tolkene? Er ikke de sympatiske?

Leif sier han ikke har noe forhold til dem. Han kan knapt navnet på dem. "Jeg kan kanskje navnet på de to fineste damene!", sier han og ler. Likevel spiller det ikke noen rolle for ham hvem han får som tolk. Det er mest "gutta" som er i daglig kontakt med dem. For egen del, sier Leif,

er jeg så knallhard – eller prøver å være iallfall – og har tatt så mange oppgjør med gutta angående deres omgang med tolkene at da holder jeg iallfall min egen sti særdeles ren når det gjelder de greiene der.

Leif har både serbiske og albanske tolker. Det jeg egentlig forsøker å få ut av Leif er om han i det hele tatt kan stole på tolkene sine dersom alle albanere lyver. Når jeg spør om det, ler han og sier spøkefullt: "Ja, en vet jo aldri". Mer alvorlig sier han at han likevel stoler på dem, selv om han av og til får melding fra "gutta" om at de ikke opplever at tolkene oversetter slik de ønsker. I følge Leif er dette i tilfelle likt fordelt mellom albanske og serbiske tolker. For Leif er en tolk en tolk. Han klarer heller ikke å se noen "etnisk forskjell" på dem.

Samtalen med Leif avdekker et annet forhold som neppe er uvedkommende for Leifs holdninger til lokalbefolkningen. Leif har rett og slett liten kontakt med menneskene som bor rundt ham. Han sier selv at han nok er den i troppen som har minst kontakt med lokalbefolkningen. Han oppfatter dette som et "privilegium" han har som troppsjef, nemlig til å velge å ikke ha slik kontakt. Leif liker rett og slett ikke å holde kontakt med albanerne og serberne i den byen han holder til. Så da "or'ner jeg meg sånn at jeg slipper å gjøre det", sier han.

En av de tradisjonelle dydene for en norsk offiser er å lede "forfra" eller "i front". Som offiser skal man ikke sitte ved skrivebordet å utforme ordrer for så å dytte andre foran seg. Man skal være i front av utviklingen, være der det skjer, for å lede striden på en best mulig informert måte. Det slår meg under samtalen at det motsatte er tilfelle med Leif. Han leder soldatene sine bakfra. Mens de er ute og snakker med vanlige mennesker på det de kaller "sosialpatrolje" eller "informasjonspatrolje", sitter Leif i kompanihovedkvarteret. Den informasjonen han får om "forholdene", får han i "nesten 99 prosent" av tilfellene gjennom andres rapporter. Han innrømmer at det er slik, og at han får et bedre overordnet bilde, selv om det ikke er slik "når vi har operasjoner". Med "opera-

---

sjoner” mener han nok mer militære operasjoner, og for eksempel ikke operasjoner som ”Operasjon Argonaut”, en operasjon han nevner at bataljonen var med på når jeg intervjuer han og som skal føre ulike etnisiteter sammen om ulike prosjekter. Leif mener også at soldatene ikke forventer at han skal være med og prate med lokalbefolkningen.

Nå ser det ikke ut som om Leif har noe i mot albanerne eller serberne som sådan. Som han selv sier:

Jeg har egentlig alltid hatt et åpent sinn ut mot fremmede folk. Jeg har aldri vært i nærheten av noe som ligner rasist eller noe sånt i det hele tatt.

I stedet snakker han om å være ”rasebevisst”. Dette er et begrep han har diskutert mye med sin bror hjemme i Norge. Det ser ut til å bety at til forskjell fra å være åpen mot alt og alle, og tillegge alle gode hensikter og holdninger, så blir man mer ”nyansert” når man kommer nærmere virkeligheten, det vil si mennesker med ulik kulturell eller etnisk bakgrunn. Følgelig kan man uttale seg om annerledes mennesker utover det å være ”for eller mot noen”. Når det for eksempel gjelder albanerne, mener Leif at de kan si én ting når man snakker med dem, og gjøre noe helt annet så raskt man snur ryggen. Denne ”rasebevisstheten” har tydeligvis overføringsverdi til norske forhold:

Du blir litt skeptisk når du tenker på hvordan disse her er i Norge. Hvem er det som kommer seg til Norge? Er det de som egentlig kanskje hadde hatt bra av å være der, eller er det noen som egentlig har det veldig greit av å være her? Og hva er det de gjør i Norge? Men det får jeg litt inntrykk av i mediene, for jeg synes jeg stadig vekk at det er kosovo-albansk eller fra Kosovo når det er mafia eller narko eller et eller annet sånt noe som rulles opp i Norge, og da blir du litt sånn – ja, jeg skjønner i grunnen det.

Men det er altså ikke menneskene som sådan han har problemer med. Det er sytet og masingen deres han har fått nok av. I tillegg har

han også hatt noen dårlige opplevelser som går på at han strevet med å holde samtaler med dem i gang. Han har ikke fått samtalene helt til å ”gli”. Hva skal man snakke om? De vil snakke om storpolitikk, mens Leif føler han blir utnyttet av å sitte å høre på dem. Det har han ikke interesse av. Han har heller ikke interesse av å knytte varig kontakt med noen i området. For etter ett år i Kosovo, skal Leif hjem, og ”da er de her, og det er greit, liksom”.

Fortolkning av analysen

På bakgrunn av disse dykkene ned i refleksjonsverdenen til Arne, Kåre og Leif, er det mange forhold som det kan være av interesse å forfølge videre. Innenfor rammen av denne studien skal jeg imidlertid konsentrere meg om noen få av disse:

- hvordan og hvilken informasjon man skaffer seg (kunnskapstilegnelse)
- hvordan denne kunnskapen bearbeides (forståelsesprosesser)
- hvordan den følelsesmessige relasjonen til ”det/de fremmede” er (emosjonell relasjon), hvilke holdninger som fremtrer i alt dette (holdninger)

Jeg skal gjøre det ved å sette opp noen par-vise analysefaktorer som jeg mener kan bidra til å etablere et komplekst bilde av fremmedforståelsen blant unge norske offiserer i Kosovo. Disse faktorene er satt opp for å markere avstand mellom ulike måter å forholde seg til det fremmede på under de allerede nevnte aspektene ved fremmedforståelse.

a) Dybde versus overflate (kunnskapstilegnelse)

I hvilken grad kan man si at offiserene øker sin kunnskap om historiske, kulturelle, etniske, religiøse, og andre forhold i Kosovo?

Og hvilken type kunnskap er det da snakk om? La oss se på dette i lys av alternativene "dybdekunnskap" og "overflatisk kunnskap".

Når det gjelder Arne, så er han den av de tre som sterkest gir inntrykk av å ha satt seg inn i de lokale og regionale forholdene. Arne har særlig tilegnet seg mye historisk kunnskap som kaster lys over både etniske og sosiale forhold. På en helt annen måte enn Kåre og Leif har han hatt, og har fortsatt, en genuin interesse for området og menneskene som lever der.

Kåre, derimot, ser ut til å ha en viss kunnskap om området. Han sier ikke så mye om det, men jeg antar at han har det på bakgrunn av hvordan han omtaler partene. Interessen ser ut til å ha vært stor da han kom ned i sin første kontingent, men har dabbet merkbart av underveis.

Leif ser også ut til å ha en viss kunnskap om de lokale forhold. Dette gir seg blant annet utslag i en forståelse for at det som i dag ser ut til å være styrkeforholdet mellom albanere og serbere, har vært annerledes tidligere. Nå er ikke det akkurat en avansert historisk observasjon, men informerer likevel oppfatningene hans. Leif har også en bestemt opplevelse av å ikke forstå de kulturelle kodene i Kosovo.

b) Kompleksitet versus kompleksitetsreduksjon (forståelsesprosesser)

Hva gjør så offiserene med den kunnskapen de tilegner seg?

Arnes kunnskapsbearbeidelse har jeg beskrevet som en avansert forståelsesprosess. Dette ser vi blant annet i hvordan han stadig beveger seg mot et mer komplekst bilde av situasjonen og forholdene i Kosovo. Nye elementer og data integreres i den forståelsen han til enhver tid har. Videre ser man hvordan denne kunnskapen kobles sammen

med militær innsikt for å møte konfliktepisoder på en mest mulig adekvat måte. Helt konkret tar Arne høyde for å prognostisere fremtidig handlings- og konfliktmønstre i området. Kort sagt: Ting skjer ikke tilfeldig i det området der han og hans menn patruljerer.

Kåres forståelse av partene har sterke islett av kompleksitetsreduksjon. Hos han settes verden på formler. Noen er der oppe, noen der nede, noen tilhører den vestlige hemisfære, andre ikke, noen har beholdt sitt menneskeverd, andre ikke. En slik forståelse fremstår som lukket. Etter min vurdering er dette i ferd med å opphøre å være forståelse. Med hans sterke karakteristikk av partene og deres kulturelle og moralske særpreg er det grunn til å tro at nye forhold, fremtidige samtaler, møte med nye mennesker, osv, vil bli tolket i lys av de ekskluderende kategoriene han har utviklet.

Leifs kunnskapsbearbeidelse bærer preg av en annen type kompleksitetsreduksjon. Hos ham føres det komplekse og uoversiktlige over i en stillstand preget av prinsipiell likevekt hva gjelder usympatiskhet. Ikke bare det usympatiske hos albanere og serbere, men også det historiske skyldforholdet mellom dem fordeles ut i like porsjoner skyld. Man spør seg, når han først nærmer seg den problematikken: Er det virkelig så enkelt? En ting er å si at "det som har hendt i tidligere tider, må vi sette en parentes rundt". En helt annen ting er å si at "summen av ugjerninger er lik på begge sider". Denne forenklingen veies noe opp av det jeg allerede har nevnt, nemlig at Leif har problemer med å gjennomskue "mentaliteten" til albanere, serbere og sigøynere. Å ha problemer med å forstå andres kultur og mentalitet er selvsagt en ærlig sak, selv om Leif er tverdydig på dette området.

---

c) Innlevelse versus avsondring (emosjonell nærhet)

Disse forståelsesprosessene henger naturligvis sammen med det følelesmessige forholdet Arne, Kåre og Leif har utviklet i forhold til albanere, serbere og sigøynere.

Arne ser ved første øyekast ut til å være svært interessert i både folket og området. Han omtaler seg også som menneskevenn. Ved nærmere ettertanke kan det imidlertid se ut som om det er historie og politikk som kilder til kunnskap som opptar ham, mer enn det å utvikle personlige relasjoner til enkeltmennesker i området. Det siste er nok til en viss grad tilfelle, men ser ut til å få en lavere prioritet. Det ser rett og slett ut som om Arne beholder en viss distanse til enkeltmennesker selv om han er på stadig jakt etter alt som kan berike forståelsen av Kosovo i stort, og hvorfor konfliktepisoder skjer på bestemte steder og til bestemte tider. Han benekter også et kjærlighetsforhold til folk og sted, og fremhever "profesjonell" fremfor "menneskevenn" og "idealist".

Kåre ser ut til å ha gått på en følelsesmessig smell. Han røper muligens dette i sin omtale av soldatenes utvikling i møte med lokalbefolkning. For dem gjaldt det at de kom ned med et sterkt idealistisk forsett, men ble raskt skuffet og hardnet til i sine følelser overfor særlig albanerne. Dette må ha hatt konsekvenser for innlevelsen i menneskers bakgrunn og livsforhold, samt hvordan kontakten med albanerne har skjedd i resten av tjenestetiden. Likevel hevder Kåre at han på tross av alt dette, ikke har mistet gløden. Det kan bety to ting: På tross av de sterke uttalelsene han kommer med, makter han for det første å forholde seg rimelig greit til lokalbefolkningen. For det andre kan man tenke seg mennesker, slik Kåre har hørt omtalt av mannen fra Forsvarskomiteen, med uttalelser som ligner de Kåre kommer med,

men der gløden, som han sier, er byttet ut med hat. Det er ikke tilfelle hos Kåre og vitner om en viss nærhet til og interesse for innbyggerne i hans teig av Kosovo.

Leifs emosjonelle relasjon til lokalbefolkningen er preget av at han ikke befinner seg ute på gata sammen med soldatene sine. Han mener på den ene siden at det prinsipielt sett ikke er nødvendig at han holder kontakt med albanere, serbere og sigøynere. På den annen side ser man at han har hatt konkrete problemer med å holde samtalen i gang med dem. Det virker derfor som om han har gitt opp å utvikle forholdet til de lokale menneskene og gruppene. Sett i lys av den lederskapsfilosofien som eller gjelder i Forsvaret, virker det lederskapsmessige tvisynet som Leif målbærer som en selvmotsigelse. Dersom forholdet til lokalbefolkningen på noen som helst måte er viktig for å løse oppdraget i Kosovo, må sjefen ha førstehånds kjennskap til hva som skjer i slike relasjoner.

d) Respekt versus forakt (holdninger)

Hvilke holdninger til det som er fremmede og annerledes i Kosovo ser man hos Arne, Kåre og Leif?

På bakgrunn av Arnes kunnskaps- og forståelsesiver, kan man si at han hele tiden utviser en interesse for menneskene rundt seg. Respekten for det som er fremmed og annerledes, er stor. Med hans verdimeslige oppfatning av at mennesket er godt på bunnen, tror Arne alltid det beste om mennesker. Han unngår likevel naiviteten når han på den annen side tar høyde for at mennesker ikke alltid utnytter det gode i seg, og at en utvikling til det bedre i Kosovo derfor vil ta tid. En slik realistisk forståelse av hva et menneske er (antropologi), gjør at han ikke blir desillusjonert ved første skuffelse. På mange måter ser det ut som om kombinasjonen av stor interesse, optimisme for fremtiden og en realistisk oppfatning av hvor lang

---

tid en samfunnsendring vil ta, utstyret han med motstandskraft mot å utvikle sterke antipatier eller likegyldighet.

Når det gjelder Kåre er det igjen vanskelig å vurdere hva som egentlig er hans holdninger. På den ene siden ser det ut som han har hatt gode intensjoner med å tjenestegjøre i Kosovo, samt at han på tross av helt andre følelser og utsagn har bevart noe av den opprinnelige gløden. På den annen side er det svært kraftige utfall han kommer med mot lokalbefolkningen. Den moralske siden av dette dreier seg om at Kåre vurderer de menneskene som syter, klager, lurer seg unna, mangler initiativ og takknemlighet, som mindre verdt enn ham selv og andre i den vestlige hemisfære. Når han ordlegger seg slik, kommer han i markant motstrid med det Forsvarets verdigrunnlag sier om alle menneskers likeverd og respekt for forskjeller, uansett bakgrunn. Kåre skiller rett og slett ikke godt nok mellom hva et menneske gjør (lyver, er utakknemlig, etc) og hva det er som menneske. Til Kåres fordel skal det likevel sies at det paradoksalt nok er bevisstheten om denne distinksjonen som gjør at han er skremt av sine egne holdninger.

Det kan se ut som om Leif unngår Kåres skarpe utfall mot albanere og andre lokale innbyggere fordi han aldri egentlig har vært interessert i dem. Den distansen Leif har hatt, kan ha skjermet ham fra å komme i et så sterkt antipatisk forhold til særlig albanerne som Kåre har gjort. På den annen side: Hvilke muligheter har Leif for å utvikle området i retning av det multietniske Kosovo som Sikkerhetsrådet legger opp til? Kan likegyldigheten hans bidra overhode? Kanskje er det, når det kommer til stykket, bedre med en Kåre med uspiselige holdninger, men som har beholdt gløden, enn en likegyldig Leif som egentlig aldri har hatt noen glød for andre enn "gutta"?

Konklusjon: Fremmedforståelse og internasjonale operasjoner

De tre intervjuene som jeg her har analysert og drøftet viser med all tydelighet at temaet fremmedforståelse er, og burde være, sentralt for alle som drar ut i internasjonal tjeneste eller som utdanner slike. At det er og burde være sentralt, gjenspeiles likevel ikke i Forsvarets verdigrunnlag som ensidig fokuserer på "Forsvaret i Norge" når det tematiserer "at alle behandles likeverdig og med respekt, uansett bakgrunn". Siden dette er en åpenbar mangel ved Forsvarets grunndokument, er det desto viktigere at en avdeling som Telemark bataljon på eget initiativ har forsøkt å fylle dette hullet i sitt eget verdigrunnlag.

Selv om antall intervjuer jeg har behandlet her er svært begrenset, skal jeg i det følgende forsøke å trekke ut noen generelle konklusjoner av intervjuene. Disse støtter seg i stor grad også på de resterende 12 intervjuene jeg har gjort.

1) Fremmedforståelse er for det første et viktig tema fordi dette er et forhold som er sentralt i den tjenesten man har. Geværsoldater, for eksempel, møter daglig mennesker de omfatter som "fremmede" og som det ikke uten videre er lett å forstå.

2) Dernest er dette viktig fordi mange får et anstrengt forhold til mennesker som bor i området. Dette kan gi seg utslag i holdninger som forakt, overlegenhet, manglende interesse og avsondring. Reaksjonene er imidlertid svært ulike fra person til person.

3) I tillegg til at en rekke av disse holdningene, hvis de blir kjent, vanskelig kan forenes med Forsvarets verdigrunnlag – som ligger til grunn for hele Forsvarets virksomhet – vil slike holdninger lett bli kontraproduktive for både KFOR og Norges rolle i det internasio-

---

nale samfunnet. Dette gjelder i særlig grad dersom det for Norge er viktigere å være en "humanitær stormakt" enn en "militær randstat" (Jan Egeland). Det skal heller ikke utelukkes at det forholdet mellom offiserskorpset og det norske samfunnet vil kunne bli utfordret på bakgrunn av at slike holdninger blir kjent.

4) Det er derfor all god grunn til å understreke viktigheten av å arbeide forebyggende i forhold til holdninger som utfordres på den måten vi har sett i møte med fremmede kulturer og mennesker som oppfattes som annerledes. I lys av analysen og drøftingen ovenfor, fremstår det som sentralt å utvikle kunnskap om, interesse og respekt for "det fremmede", samt bevissthet om den mentale distansen man holder, og i visse tilfeller bør holde, til den kultur man tjenestegjør innenfor. Et slikt arbeid er ikke gjort over natten, eller i form av korte gjesteopptredener fra diverse eksperter på land og kultur i aktuelle operasjonsområder. Holdninger utvikles utelukkende over tid, og må til syvende og sist preges – og villes – av de som har kommandoansvar for en avdeling. Et slikt arbeid vil heller neppe lykkes uten et samvirke mellom den generelle utdanningen av offiserer (krigsskolene, Forsvarets stabsskole) og den øremerkede utdanningen og oppsettingen av avdelinger for internasjonale operasjoner.

5) Et egnet sted for å begynne en refleksjon over hvorfor fremmedforståelse og relasjoner til fremmede mennesker og kulturer er viktig, kan være forståelsen av hva det vil si å være profesjonell. I materialet mitt spriker dette i flere retninger, slik det også gjør for Arne, Kåre og Leif. Til dette kommer det også at avdelinger som prioriteres høyt i "Det nye Forsvaret" utvikler egne forståelser av profesjonalitet. Et ledespørsmål kan være: Inngår det, og i tilfelle på hvilken måte, et idealistisk element i det å være profesjonell?

6) Til sist må det også gis signaler fra Forsvarets øverste ledelse som setter temaet sterkere på dagsorden. Et middel i så måte kan være et revidert Verdigrunnlag som gjør det helt klart at Forsvaret har endret sikte og kontekst, og at Forsvarets langsiktige utfordringer dreier seg om mer enn anskaffelse av høyteknologisk utstyr som kan inngå i større koalisjoners behov for warfightingkomponenter. Jeg er neppe særlig dristig når jeg påstår at fremtidens konflikter vil ha et stort behov for lowtech-kunnskap i form av respekt for og forståelse av andres, fremmede kulturer. I alle fall om "winning hearts and minds" betyr noe som helst.

Etterord

Når punktum settes for denne studien, er Irak-krigen inne i sin tiende dag. Det har blitt overtydelig hvordan kulturelle faktorer inngår i denne krigen. Det aller siste jeg så på TV i dag (SKY-channel), var at amerikanske styrker ved et uhell hadde drept tre sivile menn i en bil, blant annet familiens "patriark" (bestefar). Rundt det utbrente bilvraket samlet familien seg i sorg. De fikk imidlertid umiddelbar hjelp av amerikanerne, som gjennom en arabiskkyndig soldat beklaget det hele. De døde mennene ble deretter fraktet i body-bags til moskeen av et amerikansk kjøretøy. I moskeen ble de så raskt gravlagt etter muslimsk skikk, etter at familiens yngste sønn hadde gravd en grav til sin bestefar. Hvordan familien reagerte? Slik: "Takk for hjelpen"! Og de forstod faktisk amerikanernes problem ved at så mange irakiske soldater benyttet sivile kjøretøyer for å kjøre helt opp til de amerikanske postene for å avfyre sine angrep. Slik behandles alle likeverdige og med respekt, uansett bakgrunn.

Primærkilder

Tre dybdeintervjuer foretatt i Oslo og Kosovo i juni 2001 og april 2002, samt feltobservasjoner i Kosovo i tidsrommet 2–7 april 2002.

Annen litteratur

- Asheim, Ivar, (1999), "Forsvarets verdigrunnlag som etisk dokument", *Pacem* 2:1, 13–26.
- Battistelli, Fabrizio (1997), "Peacekeeping and the Postmodern Soldier", *Armed Forces & Society* 23:3, 467–484.
- Børresen, Jacob, (1999), "Forsvarets verdigrunnlag", *Pacem* 2:1, 5–12.
- Forsvarets innsatsstyrke-Hær/Telemark bataljon (2002), *Verdigrunnlag Telemark Bataljon*.
- Forsvarets overkommando (1998), *Forsvarets verdigrunnlag*, Oslo: Forsvarets overkommando.
- Gasché, Rodolphe (1999), *Of minimal things. Studies on the notion of relation*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Grünschloß, Andreas (1999), *Der eigene und der fremde Glaube. Studien zum interreligiösen Fremd-wahrnehmung in Islam, Hinduismus, Buddhismus und Christentum*, Hermeneutische Untersuchungen zur Theologie 37, hrsg. H.D. Betz et. al. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Hammerschmidt, Anette C. (1997), *Fremdverstehen: Interkulturelle Hermeneutik zwischen Eigenem und Fremdem*, München: Iudicium.

Johansson, Eva (1997), "The Role of Peacekeepers in the 1990s: Swedish Experience in UNPROFOR", *Armed Forces & Society* 23:3, 451–466.

Kernic, Franz (1999), "The Soldier and the Task: Austria's Experience of Preparing Peacekeepers", *International Peacekeeping* 6:3, 113–128.

Mæland, Bård (2002), "Forsvarets verdigrunnlag: For Statoil eller Afghanistan?", *Idé* 36:4.

Ness, Martin Hjelmervik (2000), "Internasjonale operasjoner: Interesser og motiv for å søke fredstjeneste", rapport nr. 5, Forsvarets kompetansesenter for internasjonal virksomhet, Sessvoll.

Ness, Martin Hjelmervik, (2002), "Kan sympati eller antipati med parter i konflikt føre til moralske/etiske dilemmaer i forhold til klare krav om upartiskhet i tjenesten?", foredrag 10. oktober under konferansen "Norm og kontekst", Forsvarets skolesenter, Akershus festning.

Straub, Jürgen (1999), *Verstehen, Kritik, Anerkennung. Das Eigene und das Fremde in der Erkenntnisbildung interpretativer Wissenschaften*. Essener Kulturwissenschaftliche Vorträge, Bd. 4. Göttingen: Wallstein Verlag.

Sundermeier, Theo (1996), *Den Fremden verstehen: Eine praktische Hermeneutik*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Noter

¹ Mæland 2002; Børresen 1999.

² Asheim 1999:14.

³ Fremmedforståelse, eller xenologi, har den senere tid utviklet seg til å bli et selvstendig fagfelt, ikke minst i tyskspråklig område (jf. for eksempel Grünschloß 1999, Hammerschmidt 1997, Straub 1999, Sundermeier 1996). Naturlig nok innbyr dette fagfeltet til tverrfaglig samarbeid. Særlig antropologi, filosofi og religionsvitenskap har i så måte bidratt for å utvikle dette fagområdet. Fagdisipliner som tradisjonelt har stått Forsvaret nærmere, for eksempel internasjonal politikk (eller global politikk som det i stigende grad kalles) vil også kunne ha stor nytte av å trekke veksler på denne utviklingen. Et uttrykk som 'internasjonale relasjoner', som utgjør "rammen" for internasjonale operasjoner, viser med all tydelighet at relasjoner og forståelse som krysser de grenser som ellers skiller, ikke er uvesentlig. Sagt med filosofen Rudolphé Gasche: Relasjoner er ikke 'minimale' i betydningen 'uvesentlige', men i betydningen 'elementære' og 'fundamentale', Gasché 1999.

⁴ Grünschloß 1999:250.

⁵ Ness 2002.

⁶ Ness 2002.

⁷ Battistelli 1997.

⁸ Johansson 1997.

⁹ Kernic 1999.

English Summary

Norwegian KFOR officers' attitudes to foreigners in Kosovo with respect to the Core Values of the Norwegian Defence

In this study, Major, Dr Bård Mæland (Staff Chaplain and Senior Researcher, Norwegian Chaplaincy) conveys some results from his ongoing research on moral reasoning and attitudes among Norwegian platoon commanders, serving in KFOR 2000–2002. His larger project consists of in-depth interviews with 15 young officers (average age: 27 years), all of whom except two served as platoon commanders in the Norwegian infantry battalion. The purpose of the study has been to examine how these officers feel about the use of force; how they relate to people they perceive as “foreigners”, and, lastly, how they regard their own role as platoon commander in this kind of peace operation.

The study takes as its point of departure the basic document of Norwegian Defence, the so-called “Core Values of the Defence” (*Forsvarets verdigrunnlag*, 1998), where it is stated that: “Hence, we must ensure that everybody is treated equally and with respect, irrespective of background, be it related to sex, world view, ethnical or cultural belonging”. It should be noted that this statement is merely made with a reference to combat situations and the pluralist reality of Norway, and not to military operations outside Norway. What are the implications of such programmatic formulas in a situation when Norwegian troops are serving abroad, e.g., in Kosovo?

It is shown in the study how attitudes and emotional relations, in particular to local people (but also to UNMIK Police), are far from peripheral to military service in KFOR. Rather the contrary, the contact and cooperation with Albanians, Serbs, and

Roma people, occupy much of their time and concerns. Moreover, in these relations rather strong emotions develop, ranging from sympathy and interest, to disgust and condescension. Among the three officers, on which the present study concentrates, attitudes and emotions vary a lot. For one (Arne), a combination of great interest in the local people and their history is prominent, yet ultimately subsumed under the umbrella of “professionalism”, and not “altruism”. For another (Kåre), an initial idealist approach, and willingness to help people improve their welfare, changed into disgust and detachment as his initiatives were not reciprocated. The last one (Leif), never paid much interest to the local people. He found the parties to be “equally unattractive”, and, accordingly, stayed mostly in his office. Nevertheless, this act of separation, which made him remain indifferent, prevented him from developing sharp antipathies towards Albanians, Serbs, or the Roma people.

The study discusses the findings in relation to the following pairs of concepts: a) “depth versus surface” (knowledge acquirement about local customs and history), b) “complexity versus reduction of complexity” (processes of understanding foreign people and a foreign culture), and c) “empathy versus separation/detachment” (emotional proximity). Based on their different approaches to local people, the three officers are judged differently in relation to these concepts.

As a conclusion, Dr Mæland maintains that developing sustainable and respectful relations to the local people should be viewed as central, and not peripheral to peacekeeping service in KFOR. Officers serving in a society characterised by strong tensions between diverse ethnical parties, where people do not always appear to be friendly, sympathetic and cooperative, run the risk of developing

---

attitudes and emotions ranging from disgust to condescension. Such attitudes will obviously run counter to the statement of the “Core Values of the Defence”, not to mention the international reputation Norway has as a humanitarian Great Power.

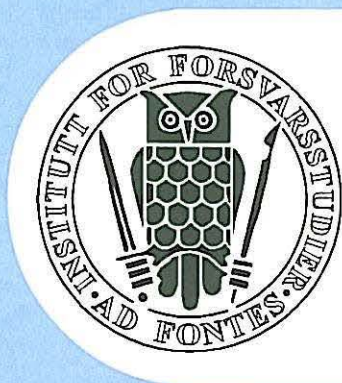
The author suggests various kinds of preventive action against such developments. These may include knowledge, long-term development of robust attitudes against emotionally erosive forces, a renewed discussion about how “professionalism” may include virtues like “altruism”, “respect”, etc. Even a revised version of the Core Values is encouraged. In an age of actual and proclaimed military transition, the author contends that concentration on war-fighting capacities should not detract attention from issues of cultural and ethical impact. These issues are likely to remain an integral part of future challenges for the Norwegians who contribute to international peace and security.

IFS Info 3/03

Bård Mæland

“At alle behandles likeverdig og med respekt, uansett bakgrunn”?

**Forsvarets verdigrunnlag
og norske offiserer i KFOR**

Institutt for forsvarsstudier
Norwegian Institute for Defence Studies

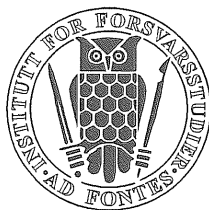
IFS Info 3/2003

Bård Mæland

Institutt for forsvarsstudier
Norwegian Institute for Defence Studies

Oslo mil/Akershus
N-0015 OSLO
Norway

Tlf: +47 23 09 31 05
Fax: +47 23 09 33 79

Institutt for forsvarsstudier
Norwegian Institute for Defence Studies